

NIKOLA TATALOVIĆ¹

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet

MIMEZIS JE NEGDE DRUGDE I: PRISTUPANJE MIMETIČKOM KRAJOLIKU *DRŽAVE*

Sažetak: Tekst nastoji da se izbori za pristup Platonovom pitanju o mimezisu nastojeći da odgovarajući metod pronađe u samom tekstu *Države*. Prvi deo rada predstavlja razmatranje pitanja zašto se pitanje mimezisa u poslednjoj knjizi *Države* ponavlja, tj. zašto se mimetički pesnik vraća u Sokratov govor ako je prethodno bio uspešno izgnan? Otvarajući mogućnost da mimetički pesnik zapravo nikada nije bio proteran, već da je sve vreme bio skriven unutar samog Sokratovog govora, članak u drugom svom delu ukazuje na to da Platon unutar prve kritike mimezisa, razlikom sadržaja i stila podražavanja, nudi ključ za čitanje njegove kritike mimezisa, ali celine *Države*. Rečju, rad predlaže način čitanja Platona koji bi predstavljao primenu Platonovog metoda interpretacije podražavajućeg pesnika na dato tumačenje. Rad naznačava da dati pristup otvara uvid u Platonovu neprestanu igru onoga *šta* i onoga *kako*, učenja i načina na koji ono biva izgrađeno. Data igra, kao sudar *šta* sa *kako*, otvara uvid u bitno rapsodijski karakter Platonove kritike mimezisa.

Ključne reči: Platon, mimezis, slika, slikarstvo, pesništvo, umetnost

SOKRATOVO ZADOVOLJSTVO I POVRATAK MIMETIČKOG PESNIKA

Poslednju, desetu knjigu *Države* Platonov Sokrat otvara rečima koje se pokazuju kao svojevrsni zaključak prethodnih

¹ E-mail adresa autora: nikolatatalovic@ff.uns.ac.rs

rasprava. Dati zaključak odiše specifičnim zadovoljstvom prethodno učinjenim poslom: polis u govoru (λόγος)² osnovan je u potpunosti ispravno (ὁρθός) u pogledu na mnoštvo crta o kojima je prethodno bilo reči, a pogotovo imajući u vidu ono što su sagovornici ispreli o pesniku u prethodnim knjigama (Plat. *Rep.* 595a). Podsećajući sagovornike na svečano proterivanje mimetičkog pesnika sa početka rasprave o mimetičkom obrazovanju, koje se sada dodatno potvrđuje kao odlučujuće za uspravljanje grada-države u govoru (Plat. *Rep.* 398a), Sokrat podvlači da se sada, nakon dugog prevaljenog puta, data odluka pokazuje opravdanom u mnogo većoj meri nego što se to na samom početku činilo (Plat. *Rep.* 595a).

Od mnoštva različitih argumentativnih linija, portreta različitih karaktera koji nalikuju slikama državnih uređenja (Plat. *Rep.* 544a-592b), preko skica noćnog pećinskog i idiličnog sunčanog predela (Plat. *Rep.* 514a-518d), stepenika bića povučenih jednom linijom (Plat. *Rep.* 509d-511e), do preslikavanja Dobra Suncem (Plat. *Rep.* 506e-509c), mimetički pesnik se na početku Sokratovog zaključnog govora ističe kao središnja figura čije povlačenje predstavlja uslov mogućnosti uspravnosti (ὁρθός), stajanja celine καλλιπολις-a.³ Rečju, jedna od mnoštva crta nosi celinu, ocrtava

² Sokrat neprestano ističe da je u pitanju grad-država u govoru, jeziku. Sokrat počinje raspravu od predloga izgradnje polisa u jeziku (Plat. *Rep.* 386c). Posebno je upečatljiv odeljak Plat. *Rep.* 471d-473a unutar kojeg Sokrat ne samo da svoj polis poredi sa slikarskim delom, čija vrednost ne zavisi od realizacije u stvarnosti, već „gorgijajući“ tvrdi da je praksa (πεῖξις) po prirodi udaljenija od istine u odnosu na govorenje (λέξις).

³ Filip Laku-Labart (Philippe Lacoue-Labarthe) naglašava da sudbina Sokratove izgradnje polisa u potpunosti zavisi od proterivanja pesnika, tj. da je celina polisa organizovana počevši od isključenja mimetičkog pesnika iz onoga političkog. Time se pitanje umetnosti pokazuje kao centralno državotvorno pitanje unutar Platonove *Države* (Lacoue-Labarthe, Philippe, “Typography”, u: Lacoue-Labarthe, Philippe, *Typography. Mimesis, Philosophy, Politics*, Harvard University Press, London, 1989., str. 43-138, ovde str. 98). Kako će se kasnije jasno pokazati, prethodno dolazi od toga što je Sokratov polis u rečima i sam umetničko delo, te time nije samo *Država* umetničko delo, već umetničko delo unutar kojeg glavni umetnik Sokrat gradi polis kao umetničko delo. Rečju, nije samo forma *Države* umetnička,

je na način vlastitog povlačenja. Povlačenje linije koja je ocrtala mimetičkog pesnika na početku rasprave o mimezisu, u početnim knjigama *Države*, služilo je povlačenju pesnika iz polisa, ali ne zabadava. Pesnik je povučen kako bi se zahvaljujući njegovom brisanju, otvorila panorama lepog grada-države koja na samom početku desete knjige *Države* Sokratovom panoptičkom pogledu pruža posebno zadovoljstvo.

No, kakvog je karaktera zadovoljstvo Platonovog Sokrata celinom prethodno obavljenog posla, ako se pitanje mimetičkog pesnika vraća? Ako je Sokratova ruka ocrtala figuru pesnika samo da bi ga uz počasti pogurala iz slike ideje polisa, zašto se pesnik tvrdoglavo vraća u njegov govor o gradu-državi? Odakle ova postojanost pitanja o mimetičkom pesniku, kada se čini da ništa nepostojanije od njega nema (Plat. *Rep.* 397e)? Kakva je to nekonzistentna „moć“ u mimetičkom pesniku „skrivena“, tako da ona neprestano insistira? Zar pesnik kao *φαρμακός*, kao ritualna žrtva, time što je proteran iz polisa u govoru, nije izvršio katarzu mimezisa, i time omogućio zajednici u govoru da putem uzorom i načinom ispravnog podražavajućeg-obrazovanja sebe podigne do punine vlastitog oblika?⁴

Ako se pitanje mimetičkog pesnika vraća na samom početku poslednje knjige *Države*, da li to znači da pesnika nije bilo dovoljno jednom praznično proterati iz polisa? Ako pesnika nije bilo dovoljno proterati jednom, koliko puta bi dato trebalo učiniti? Da li je ovde na delu problem brojnog mnoštva pesnika ili možda proterivanje nije bilo načelno, proterivanje samog načela koje je ono prvo pesničke delatnosti? Da nije kojim slučajem uslov mogućnosti grada-države načelnost samog procesa proterivanja, kao Platonova filozofska apropijacija atinske institucije *φαρμακός*-a, koja podrazumeva da

već je njen sadržaj Sokratov govor koji ima umetničku formu čiji je sadržaj slika ideje grada-države.

⁴ Up. Popović, Una, „Platonova kritika umetnosti iz perspektive obrazovanja“, *Arhe*, VII, 13 (2010), str. 129-147.

uvek već treba imati više žrtvenih jaraca u rezervi?⁵ No, pesnici kao *φαρμακός*-i u filozofskom gradu-državi, čini se, za razliku od Atine Platonovog vremena, nemaju sebi pripadno mesto, ograničeni prostor unutar kojeg čekaju da budu žrtvovani zarad rasterećenja imanentnih protivrečnosti zajednice.

Rezerva mimetičkih pesnika kao žrtvenih jaraca u Sokratovom polisu nije stvar ni određenog broja, ni određenog mesta. Mimetička rezerva Platonovog Sokrata je atopična. Bez mesta, ličnog imena ili adekvatnog zastupnika, mimezis je ono što Sokrat sve vreme drži u rezervi, kao vojsku koja bolje čuva teritoriju grada-države u govoru od same klase čuvara. No, ova „rezerva“ kao *ἄτοπον*, kao čudno/ne-mesto mimezisa, u konačnom nije ni pesnička, ni filozofska – ona nije ničija, a nije ni rezerva. Zato što mimezis niko ne može rezervisati, jer nema svojstva koje bi neko mogao prisvojiti,⁶ zato se pitanje mimetičkog pesnika vraća kako bi Platonov Sokrat još jednom, nakon što je posao izgradnje polisa u govoru već uspešno obavljen, pokušao da potkupi prevrtljive mimetičke plaćeničke „sile“ od kojih zavisi celina njegovog već uspešno provedenog poduhvata.

Platonov Sokrat je, kako sam kaže na početku poslednje knjige *Države*, u svom zadatku već uspeo. No, to mu očigledno nije dovoljno, te planira, čini se, da uspe još jednom. Ova neumerenost u želji za pobedom nad mimetičkim pesnikom, ne samo da sada pokazuje filozofa kao ljubitelja mudrosti u jedinstvu sa pobedoljupcem (*φιλοκερδής*) od kojeg ga je Sokrat ranije oštro

⁵ Up. Compton, Todd M., *Victim of the Muses. Poet as Scapegoat, Warrior and Hero in Greco-Roman and Indo-European Myth and History*, Center for Hellenic Studies, Washington, 2006., “1. The *Pharmakos* in the Archaic Greece“, Kindle; Derrida, Jacques, “Plato’s Pharmacy“, u: Derrida, Jacques, *Dissemination*, The University of Chicago Press, Chicago, 1981., str. 61-171, ovde str. 128-134.

⁶ Pokazivanje toga da je mimezis ono što nema neko sebi pripadno svojstvo, tj. da je mimezis nesvojstven sledi u ostatku rada, ovde je dato istaknuto samo u formi nabačaja. Iako ne sledimo Laku-Labartove korake u pokazivanju nesvojstvenosti podražavanja u Platonovom delu, pre svega *Državi*, njegovim analizama smo dužni za datu tezu (up. Lacoue-Labarthe, P., “Typography“, str. 115-116, 127, 129).

razlikovao (Plat. *Rep.* 581a-c), već otvara prostor nelagodnosti unutar kojeg Sokrat pristupa ponavljanju kritike pesnika na čijem čelu stoji Homer kao njihov „prvi učitelj i vođa“ (*πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμῶν*), spram kojeg, Sokrat, posebno je istaknuto, gaji ljubav i poštovanje (Plat. *Rep.* 595a).

Nelagodnost pitanja o mimetičkom pesniku očituje se i u Sokratovom pokušaju da pitanje mimezisa u poslednjoj knjizi *Države*, kao stvar konačne optužbe pesnika, prebaci Glaukonu u ruke (Plat. *Rep.* 596a): „Tako je“, reče on, ‘ali u tvome prisustvu nisam odvažan da pokušam tvrditi bilo šta što bi se javilo, nego ti vidi sam’⁷. Platon ovde, putem Sokrata, ironično obrće svoju često korišćenu metaforu o oštrom (*ὄξύς*) i slabom (*ἀμβλύς*) vidu,⁸ tvrdeći ovde, kao odgovor na Glaukonovo pitanje kako bi on bio onaj koji zna šta je mimezis, da slabovidi često vide pre oštroidih (Plat. *Rep.* 595c-596a), ali i više od prethodnog. Naime, datom inverzijom Platonov Sokrat direktno ironizira celinu prethodno provedenog govora u *Državi*, govora koji je kao svoj uslov mogućnosti podrazumevao upravo razliku oštroidosti i kratkovidosti (Plat. *Rep.* 368c): „Rasprava koju počinjemo traži, čini mi se, oštar a ne slab vid.“ No, Glaukon nije baš toliko slabovid da bi naseo na ovu Sokratovu smicalicu. Naime, ističući da nije dovoljno odvažan, srčan (*προθυμέομαι*) da bilo šta o datom pitanju kaže sam, Glaukon Sokratu vraća vrući krompir ponavljanja pitanja o mimezisu rečima ti „gledaj sam“ (*αὐτὸς ὄρα*) šta je mimezis.

Pred čime je Glaukon zastrašen, a Sokrat oseća nelagodu? Odakle dolazi ova neodlučnost, ako je posao izgradnje polisa u

⁷ Svi prevodi u tekstu, ukoliko drugačije nije naznačeno, jesu autorovi.

⁸ Gledanje izdaleka (*πρόσωθεν*) i tup, slab (*ἀμβλύς*) vid su dve ključne sintagme kojima Platon opisuje slikarsku tehniku „senocrtanja“ (*σκιαγραφία*). Data tehnika izrodila je novu školu slikanja čiji je osnivač bio Apolodor Skiagrafičar (*Ἀπολλόδωρος ὁ σκιαγράφος*) iz petog veka p. n. e. Platon gledanje iz daleka i slab vid, u vezi sa „senocrtanjem“, u kasnijim dijalozima, pre svega u *Parmenidu* i *Teetetu*, koristi kao metaforu za sofistiku kao onu koja poriče Jedno, tj. bitak (up. Plat. *Parm.* 165c, Plat. *Theaet.* 165d-e, Plat. *Prot.* 365c-357a).

rečima već uspešno proveden? Zašto Glaukon nije popio Sokratovu priču o primatu kratkovidosti, te zašto onim „gledaj sam“ podseća Sokrata da on sam treba da ispije do kraja svoju davno započetu priču o mimezisu novim načinom postavljanja pitanja o mimezisu u desetoj knjizi *Države*?

Mogući pravac odgovora na prethodna pitanja možda otvara Sokratovo kasnije spominjanje „drevnog spora“ pesnika i filozofa (Plat. *Rep.* 607b-c), ali ne zbog njegove drevnosti (*παλαιός*) koja, trajajući neka dva veka, i nije naročito drevna. Pre je u pitanju to što dijaforični odnos pesnika i filozofa, čini se, podrazumeva da oni koji se nalaze unutar prostora agona jesu jedno-isto. Istorodnost suprotstavljenih u agonu ne dolazi isključivo zbog toga što je „rat otac svega“,⁹ već primarno zbog toga što su suprotstavljeni jedno-isto iz razloga njihove nastanjenosti unutar istog područja koje ih određuje u njihovom biću. Oni borave unutar istog mimetičkog krajolika, čija je topografija takva da se svako njegovo mesto može ocrtati samo od njega drugačijim mestom. Mesto koje zauzima filozof unutar ovoga predela, videćemo, može se skicirati samo preslikavanjem mesta koje zauzima mimetički pesnik i obrnuto. Prethodno rečeno je moguće samo na način koji podrazumeva da ocrtavanje mesta jednog ujedno predstavlja precrtavajuće-brisanje mesta drugog.

Glaukonova neodvažnost koja Sokrata ostavlja samim pred njegovom neodlučnošću spram ponavljanja pitanja o mimetičkom pesniku ukazuje na pomeranje u načinu pitanja u odnosu na ranije knjige *Države*. Ako je mimetički pesnik bio jasno ocrtan u prethodnim knjigama i kao *φαρμακός* bio proteran iz polisa u govoru kao uslov mogućnosti njegove izgradnje, sada se on vraća kao isti, ali ne i identičan. No, čini se da je Platonov Sokrat njegov povratak sve vreme očekivao, te mu sada spreman pruža indirektnu dobrodošlicu, obraćajući se obazrivo tihim glasom upućenim sagovornicima

⁹ Diels, Hermann, *Predsokratovci. Fragmenti*, I, Naprijed, Zagreb, 1983., str. 154 (DK22 B 53).

naslonjenim na divane i okupljenim oko stola¹⁰ (Plat. *Rep.* 595b): „Kažem to samo vama – pošto me vi nećete tužiti pesnicima tragedija i ostalim mimetičkim pesnicima; sve se to meni čini opasno za razum svih onih slušalaca koji nemaju u sebi protivlek (φάρμακον) u stvarnom saznanju.“¹¹

Unapred pripremljeni „protiv-lek“ (φάρμακον)¹² za, čini se, očekivano vraćanje mimetičkog pesnika nalazi se, dakle, u „stvarnom saznanju“ onoga što mimezis jeste, a time uvek već u znanju onoga što kao takvo jeste. Čini se da nema ničega samorazumljivijeg od ove osnovne sokratovske postavke. No, ako je spremnost Platonovog Sokrata izražena u očekivanoj sokratovskoj tezi o znanju, da li je opravdano očekivati i samorazumljivost u pogledu onoga protiv koga ili čega se uzima ovaj lek? Naime, ako se lek uzima tek sada, da li to znači da je već ostvareni polis u rečima izgrađen uz pomoć samog

¹⁰ Scenografiju *Države* čine stolovi (τράπεζαι) i sofe, divani (κλῖναι), tj. čitav dijalog se odigrava za stolom (Plat. *Rep.* 328c). Kasniji primer sofe, divana unutar rasprave o mimezisu u desetoj knjizi nije slučajaj, pogotovo ako se ima u vidu da je čitav dijalog postavljen kao sukob grada uživanja, Divan-grada (čiji simboli su trpeza, gozba i kulinarstvo) i Lepo-grada koji je određen merom i metaforom lekarske veštine koja zna šta telu treba (up. Berger, Harry Jr., *Couch City. Socrates Against Simonides*, Fordham University Press, New York, 2021., “1. Couch City, or, The Discourse of the Couch”, Kindle).

¹¹ Platon, *Država*, prev. Albin Vilhar i Branko Pavlović, BIGZ, Beograd, 1993., str. 295.

¹² Ovde preuzimamo prevod φάρμακον-a Albina Vilhara i Branka Pavlovića iz razloga što „protiv-lek“ na dobar način zadržava ambivalentnost značenja na koju Platon pre svega ovde cilja. Iako φάρμακον nosi, pored dvostrukosti lek – otrov, značenje parfema i boje, imajući u vidu značaj Platonove metafore lekarske veštine kojom se prikazuje filozofsko znanje u razlici spram kovanja kao metafore pesničko-sofističke veštine (koja ugađajući telu istom šteti), opravdano je zadržati se u najvećem broju slučajeva na binarnosti lek – otrov. Ambivalentnost sačuvana u protiv-leku dolazi od toga što je u našem jeziku uobičajeno govoriti o protiv-otrovu, tako da protiv-lek otvara mogućnost da je pesnički mimezis lek u sukobu sa filozoskim lekom, tj. da je lek za pesnički mimezis filozofski mimezis. O smislu i funkciji φάρμακον-a unutar Platonovog dela up. Rinella, Michael, *Pharmakon. Plato, Drug Culture, and Identity in Ancient Athens*, Lexington Books, Lanham, 2010.

mimetičkog otrova, a da se dato do sada nije znalo? Da li lek „stvarnog znanja“ dolazi na vreme ili prekasno? Da li je ovde na delu Sokratovo samolečenje ili ispijanje otrova do kraja, ili su, možda, ta dva jedno te isto? Na kraju krajeva, šta je „stvarno znanje“ i kako je ono u *Državi* uistinu izloženo?

Ako je „stvarno znanje“ mimezisa kao znanje onoga što je stvarno ovde imenovano *φάρμακον* i ako se ima u vidu da Sokrat u drugoj knjizi *Države* govori o dozvoljenoj upotrebi laži kao sredstvu protiv neprijatelja i pri pomoći nerazboritim ili ludim prijateljima kao o *φάρμακον*-u (Plat. *Rep.* 382c-d), te ako kasnije dati protiv-lek laži Sokrat stavlja isključivo u ruke filozofa-lekara kao onih koji su jedini u posedu znanja (Plat. *Rep.* 389b), ne upućuje li dato u pravcu čudne igre zamenjivosti laži i stvarnog znanja? Pored prethodnog, treba imati u vidu i to da mimetička igra zastupanja lažnog stvarnim i stvarnog lažnim igra odlučujuću ulogu u mitskom opravdavanju staleškog uređenja polisa unutar onoga što Platonov Sokrat naziva „plemenitom laži“ (*γενναῖον ψεῦδος*), a ovde Sokrat eksplicitno podseća na prethodna dva mesta govora o opravdanoj upotrebi laži (Plat. *Rep.* 414b-c).

Ukoliko protiv-lek za mimezis jeste sokratska teza o pravom znanju, i ako se ona želi nevino uzeti u čistini svoje filozofske samorazumljivosti, tada se otvara čitav niz pitanja. Naime, gde je unutar *Države* „stvarno znanje“ stvarno izloženo kao znanje onoga stvarnog samog? Gde je ono prikazano, a da nije umrljano poređenjima, slikama, analogijama i metaforama? Nije li stvarno znanje izloženo uvek u svom nečistom, pomešanom, tj. „opravdano“ lažnom obliku? Kako nečisti oblik stvarnog znanja, kao jedini oblik kojim se ono pojavljuje u dijalogu, može uspostaviti razliku lažni (*ψευδής*) i istine (*ἀλήθεια*), ispravnog (*ὀρθός*) i neispravnog (*ὀνκ ὀρθός*), a time i ispravnost/uspravnost (*ὀρθός*) polisa u logosu?

Ako se stvarno znanje u *Državi* nikada ne pokazuje kao znanje same stvari u njenoj čistini, šta je ono što uspostavlja razliku legitimne i nelegitimne upotrebe laži, u konačnom razliku znanja i neznanja, filozofa i mimetičkog pesnika? Da li je moguće da je „moć“, koja se krije u laži mimetičkog pesnika, ista ona „moć“ koja

filozofu omogućava da uspostavi vlastitu istinu? Ako je dato moguće, nije li time razlika stvarnog znanja filozofa i neznanja mimetičkog pesnika poništena, te je time doveden u pitanje čitav Platonov projekat? Ili je možda data „moć“ indiferentna spram ove razlike i upravo time opravdava Platonov poduhvat u celini? Drugim rečima, da li je moguće da Platonova „laž“ razlike „istinitog i lažnog“ ne govori ništa protiv njene „istine“, već da „moć lažnog“ pušta da „laž“ postavke o „istini“ bude, bivajući sama pri tome potpuno indiferentna kako spram njene „istine“, tako i spram njene „laži“?

METOD I POVRŠINA: KAKO OSTATI VERAN POVRŠNOSTI PLATONOVOG MIŠLJENJA?

Otvaranje za put ka mogućim odgovorima na prethodno postavljena pitanja podrazumeva napuštanje priče o razlici slova i duha Platonove misli, opraštanje od razlike onoga što je rečeno i što se htelo reći. U konačnom, dato podrazumeva odustajanje od priče da se iza površine Platonovog pisma nalazi skrivena motivacija koju bi pronicljivi tumač trebalo da iznese na videlo. Želeći da vide više i dublje, interpretativni gestovi vođeni datim razlikama, doduše, nasedaju na smicalicu rada površine Platonovog teksta, te ga u tom smislu nepobitno slede pravilno, no time ujedno previđaju sam način rada površine njegovog teksta i temeljnu površnost Platonovog mišljenja. Ako su stari Grci, kako ističe rani Niče (Friedrich Wilhelm Nietzsche), bili površni iz dubine,¹³ onda se za Platona može reći da je najpovršniji među starim Grcima, tj. da se Niče u neprozirna – tajanstvena i duboka – Platonova priroda¹⁴ sastoji upravo u tome što je on najdublji mislilac površine.

Prethodno rečeno podrazumeva da se „dubokoumnost“ u susretu sa površinom Platonovog teksta ne zasniva na primatu onoga

¹³ Niče, Fridrih, *Vesela nauka*, prev. Milan Tabaković, Grafos, Beograd, 1984., str. 13.

¹⁴ Niče, Fridrih, *S one strane dobra i zla*, prev. Božidar Zec, Grafos, Beograd, 1983., str. 40.

hteti-videti-više – na dalekovidosti, već počiva u kratkovidosti. Kratkovidosti koja, u nemoći da vidi dalje od površine na kojoj Platonova ruka ostavlja vlastiti trag, svoj pogled izlaže površini (teksta) kao mestu rođenja onoga hteti-videti-više, kao poreklu svake dubine i unutrašnjosti. Ostati veran površini (teksta) znači slediti Platonovu grafiku u pokretu, koja uvek iznova ocrtava večne nekretnine (*οὐσία*), na način da učenje ili nauk nema prednost u odnosu na ono *kako* njegovog ispisivanja, ali i više od prethodnog. Naime, ono *šta* Platonovog učenja neophodno je razumeti pre svega kao svedočanstvo načina kretanja ruke koja ga ispisuje i tek praćenje igre površine na kojoj se zatiče nauk i razigranog pokreta ruke koja ga ispisuje otvara mogućnost susreta sa Platonovim iskušavanjem tajne mimezisa.

Predloženi način čitanja Platonovog susreta sa mimetičkim pesnikom koji se tvrdoglavo vraća u Sokratov govor koji slika ideju polisa, ali i sa mimezismom „kao takvim“ kako u *Državi*, tako i u drugim dijalozima, predstavlja primenjivanje Platonovog načina odnošenja spram mimetičkog pesništva na sam njegov mimetički tekst. Pri tome, ovde na delu nije nikakvo ukazivanje na „protivrečnosti“ Platonovog gesta, u smislu dovođenja u pitanje njegove kritike delatnosti mimetičkih pesnika koja se u konačnom i sama pokazuje kao mimetički zasnovana kritika. Ako se uopšte i radi o bilo kakvoj protivrečnosti, tada je to protivrečnost koja je pripadna samoj razmatranoj stvari – mimezisu, a koja može ukazati samo na to da je Platon, upravo time što je samoprotivrečan, u konačnom mislio mimezis u njemu „samom“.

Nakon početne kritike pesništva, koja se tiče pitanja opravdanosti sadržaja pesničkog govora, Platonov Sokrat ističe da je pesnički govor nužno razmotriti i u pogledu na sam način govora (Plat. *Rep.* 392a-398b). Ono što je ovde ključno jeste da s obzirom na pitanje mimezisa Platon ističe nužnost pravljenja razlike onoga šta se govori i kako se govori. Dakle, nije dovoljno vršiti kritiku mimetičke umetnosti samo preko razmatranja legitimnosti onoga šta se podražava, što je bio slučaj na prethodnim stranicama, već je nužno razmotriti i sam način govora, stil, *λέξις* (Plat. *Rep.* 392c): „Sada ćemo

završiti naša razmatranja o zasnovanosti priča, a posle toga mislim da treba da razmotrimo ono što se odnosi na njihov izraz (λέξεως). Tek kad sve to završimo, postaće nam jasno šta i kako se može govoriti.“

Kako ističe Halovel (Stephen Halliwell), unutar ovoga odeljka naracija, pripovedanje (διήγησις) i podražavanje (μίμησις) grade protonaratoški okvir kojim Platon nastoji zahvatiti pesništvo unutar *Države*. No, Halovel ukazuje i na to da pripovedanje ovde nema značenje koje važi u našem vremenu, već da diageza kod Platona upućuje na opšti smisao svakog govora koji saopštava događaje unutar vremenskog sleda,¹⁵ što potvrđuje i sam Platonov Sokrat sledećim rečima (Plat. *Rep.* 392d): „Možda će ti na ovaj način biti jasnije; zar nije sve što nam mitolozi ili pesnici govore samo pričanje (διήγησις) o događajima koji su bili, ili koji jesu, ili koji će biti?“. Pričanje, posmatrano uopšte, Platonov Sokrat potom deli u pogledu na način, odnosno λέξις na (Plat. *Rep.* 392d): 1) nepomešano, tj. jednostavno pripovedanje (ἀπλῆ διήγησις), odnosno onu vrsta pričanja u kojoj pesnik govori kao on sam i ne navodi na pomisao da umesto njega neko drugi govori – ovde je naracija čvrsto vezana za identitet osobe koja govori (Plat. *Rep.* 393a-b) bez nalikovanja (ἴμοιος) drugom (Plat. *Rep.* 393c), i u ovaj tim naracije spada ditiramb (Plat. *Rep.* 394c); 2) naraciju, pričanje podražavanjem (διήγησις διὰ μίμησews) unutar kojeg pesnik govori kao neko drugi, tj. pesnikov govor ima karakter podražavajuće supstitucije identiteta izvornog govornika tako što se zasniva na bivanju sličnim (ὁμοίω) drugom (Plat. *Rep.* 393c), gde spadaju tragedija i komedija (Plat. *Rep.* 394b-c); 3)

¹⁵ Halliwell, Stephen, “Diegesis – Mimesis”, u: Peter Hühn, John Pier Wolf Schmid, Jörg Schönert (ur.), *Handbook of Narratology*, Walter de Gruyter, Berlin, 2014., str. 129-137, ovde str. 129. Halovel insistira na tome da mimetički govor nije suprotstavljen diagezi, već da predstavlja jedan od njenih tipova (Ibid. str. 131). Povodom pitanja diageze i samog Platonovog stila pisanja up. i Halliwell, Stephen, *The Aesthetics of Mimesis. Ancient Texts and Modern Problems*, Princeton University Press, Princeton, 2002., str. 51; Halperin. David M., “Plato and the Erotics of Narrativity”, u: R. Hexter i D. Selden (ur.), *Innovations of Antiquity*, Routledge, New York, 1992., str. 95-126, ovde str. 95.

διήγησις δι' ἀμφοτέρων kao složeno pripovedanje koje kombinuje, tj. meša prethodna dva stila, gde se kao primer navode Homerovi epovi (Plat. *Rep.* 392d-393b).

Platonovo naratološko oruđe nema primarno, bar se tako na prvi pogled čini shodno Halovelovim analizama, književno-teorijski ili estetički smisao, već se tiče same mogućnosti i opstanka idealnog polisa, iz razloga što je grad-država uspostavljena na temelju koji zahteva da svako radi svoj posao i da se ne meša u poslove drugih,¹⁶ kako to ovde Sokrat podseća svoje sagovornike (Plat. *Rep.* 394e) na sam početak rasprave o načelu pravednosti polazeći od tumačenja Simonidovih reči (Plat. *Rep.* 331d). Rečju, uslov mogućnosti polisa u govoru jeste ograničenje mimetičke moći na postajanje, putem strogo kontrolisanog procesa obrazovanja, onim šta neko, shodno staleškoj pripadnosti, uvek već jeste. Polazeći od postavke da svaki čovek može dobro da podražava samo jednu stvar,¹⁷ Platonov Sokrat ističe da će način pesničkog govora unutar ideje polisa biti mešovita naracija, sa tim što će podražavanje biti svedeno na minimum.

Naglašavajući da je izvrsnost pesnika obrnuto proporcionalna količini podražavanja unutar njegovog govora (Plat. *Rep.* 397a), Sokrat ukazuje na to da se opasnost podražavanja krije u mnogovrsnosti koju ono sa sobom nosi, tj. da su mimetički pesnici kao „mnogostruki“ (*πολλαπλός*) najdirektnija pretnja po njegovu sliku dobro uređenog polisa (Plat. *Rep.* 397e). Prethodno dolazi od toga što se mimetički način naracije, po Halovelu, pre svega tiče ekspresivne moći koja predstavlja opasnost navođenja na eksperimentisanje postajanja drugim nego što neko jeste.¹⁸ Sam

¹⁶ Halliwell, S., „Diegesis – Mimesis“, str. 130-131.

¹⁷ Ovdje Sokrat ističe da jedan pesnik ne može biti ujedno dobar tvorac i tragedije i komedije (Plat. *Rep.* 395a), što stoji u suprotnosti sa njegovom tezom u rapsodičnom dijalogu *Gozba* (Plat. *Symp.* 223c-d).

¹⁸ „Ali Platonov argument nije usredsređen na tehničke detalje kao takve: u njegovom središtu je nelagoda spram pojačanih stanja svesti – samoopodobljavanja, apsorpcije i identifikacije – (navodno) izazvanih učešćem u dramskom načinu govora. Držim da je legitimno i instruktivno čitati ovaj deo dijaloga kao radikalni napad na rad same imaginacije, gde imaginaciju treba shvatiti kao onaj aspekt svesti koji istražuje mogućnost razlike u

Platonov Sokrat ne poriče mogućnost da takva pesnička priroda uistinu postoji, priroda koja može postajati mnoštvom podražavajući sve (nalik samom mimetičaru Platonu), no ona ne može postojati unutar njegovog polisa u govoru. Rečju, mogućnost vrsnog mimetičara jednaka je, paradoksalno, nemogućnosti Platonovog mimetički izgrađenog grada-države, a proterivanje pesnika koji je u stanju da podražava sve, uz najviše slavlje i darove, jeste ono što osigurava mogućnost *καλλιπολις*-a (Plat. *Rep.* 398a-b).

Prethodno je naznačeno da se razlike u načinu pripovedanja koje Platon uspostavlja na prvi pogled čine kao one koje nisu primarno usmerene na književno-kritička ili estetička pitanja, već da se tiču same stvari polisa, odnosno onoga *šta* ili samog sadržaja koji Platon preko Sokrata izlaže, što je, videli smo, Halovelova teza. No, dato samo delimično stoji. Odnosno, ukoliko se nastoji zahvatiti Platonova *Država* u celini, tj. u dinamici kolizije onoga *šta*, koje se pojavljuje kao površina nauka, i onoga *kako* kretanja ruke koja na datoj površini oslikava učenje, tada data teza teško da može stajati. Naime, proterivanje pesnika u kojem se očituje maksimum moći mimezisa, onoga pesnika koji je u stanju da podražava najrazličitije likove, da prikazuje najrazličitije predele i načine uređenja života ljudi, samo se odigrava unutar Platonovog sve-podražavajućeg pisma u *Državi*. Rečju, polis unutar kojeg je pesnik dobar shodno minimumu podražavanja sam je izgrađen pismom koje odlikuje gotovo maksimalni stepen podražavanja. *Država* je, kao i dobar deo Platonovih dijaloga, Sokratovo prepričavanje dijaloga koji se navodno odigrao i u tom pogledu ona predstavlja mešoviti način govora u kojem dominira aspekt podražavanja.¹⁹

vlastitom životu.“ (Halliwell, S., *The Aesthetics of Mimesis*, str. 54). Up. i Halliwell, S., “Diegesis – Mimesis”, str. 130.

¹⁹ U drugim dijalozima na delu je još veći stepen indirektnosti govora, tj. tekst je često postavljen kao prepričavanje prepričavanja dijaloga, što samo po sebi ne briše njihov mimetički aspekt. Kako ističe Halperin (David M. Halperin), određen broj Platonovih dijaloga pripada trećem, mešanom obliku, koji su kasniji gramatičari nazvali „mešanim narativom“ (Halperin. D. M., “Plato and the Erotics of Narrativity”, str. 96). Pored prethodnog,

Princip na kojem počiva Sokratov polis u govoru, koji kaže da svako treba da radi svoj posao i da se ne meša u poslove drugih, ne samo da polazi od tumačenja diktuma pesnika Simonida, već je i sam dat isključivo u elementu govora, i to onoga tipa govora, videćemo detaljno u onome što sledi, koji nije samo višestruko i eksplicitno okarakterisan od strane Platonovog Sokrata upravo kao mimetički,²⁰ već je na delu nešto mnogo značajnije. Naime, ovaj tip mimetičkog govora je najotvorenije izražen Sokratovim poređenjem njegovog

Platonovi dijalozi, po Halperinu, nisu ispričani nalik Homeru ili istoričarima. Naime, sokratski dijalozi su izveštaji u prvom licu bez ikakvog prethodnog uvoda, tj. direktno se obraćaju čitaocu i to putem fiktivnog ili istorijskog postojećeg karaktera. Najčešće je to sam Sokrat, kao u *Harmidu* i *Lisidu*. Izuzetak koji je, drži Halperin, bizaran jeste dijalog *Parmenid*, koji je ispričan od strane Kefala koji prenosi dijalog koji mu je ispričao Antifon stariji, Platonov rođak, a koji je i sam priču čuo od Pitodora. Najinteresantniji su, po Halperinu, oni dijalozi za koje se isprva čini da imaju dramsku formu bez posredovanja narativnim okvirom, ali koji relativno brzo napuštaju dramski oblik i uzimaju formu „mešanog narativa“ pretvarajući prvobitne sagovornike u naratore drugog razgovora (Ibid.). Neki od dijaloga predstavljaju pripovedanje od strane Sokrata nakon kratkog i preliminarnog dijaloga sa drugima (*Protagora* i *Eutidem*), dok se drugi sastoje od sokratskih razgovora koje prenosi treća strana potpuno drugoj publici zarad kratkog zahteva za pričom. Ova forma prisutna je u dijalozima *Fedon* i *Gozba*. U svim dijalozima ovog tipa, sem u *Eutidemu*, dramski dijalog koji uvodi narativ nije dalje nastavljen. Prethodno znači, smatra Halperin, da dramski okvir nije kompletan i da Platonove dijaloge ovog oblika odlikuje asimetričnost tipova dijageze uspostavljenih u *Državi* (Ibid.). Halperin kao ekstremni slučaj ističe dijalog *Gozbu* čija je forma po njemu najintrigantnija. Naime, dijalog počinje razgovorom u naizgled čistom dramskom obliku između Apolodora i neimenovanog prijatelja koji zahteva da mu Apolodor ispriča o događajima na gozbi održanoj povodom Agatonove pobede njegovom prvom tragedijom. Apolodor pak pripoveda prijatelju razgovore sa gozbe koje je i sam čuo od izvesnog Aristodema koji je bio prisutan na slavlju i ovo prepričavanje prepričavanja čini celinu ostatka teksta. Kako ističe Halperin, ova indirektnost pripovedanja dijaloga koji je Apolodoru i sam pripovedan najavljuje formu čitavog dijaloga kao seriju narativa koji prekidaju jedan drugog (Ibid., str. 97-98), a sve kako bi se uspostavila distanca i odsustvo koje rađa erotsku žudnju, te je time sam tekst *Gozbe* erotičan jer budi žudnju za prevaljivanjem distance između „sada“ pripovedanja i „onomad“ događanja (Ibid. str. 106).

²⁰ Up. Plat. *Rep.* 484c-d, 488a, 500d, 500e, 501a, 501b.

polisa u rečima sa slikarskim umetničkim delom, delom čija vrednost ne počiva na mogućnosti stvarnog postojanja onoga što je umetnički proizvedeno, tj. naslikano rečima, već je, nalik slikarskom delu, vredno shodno samom sebi (Plat. *Rep.* 472d).

Platonovo izrazito mimetičko pismo, koje je u stanju da podražava sve i svakog nalik ogledalu „čudotvornog sofist“ iz desete knjige (Plat. *Rep.* 596c), uspostavlja u govoru nacrt ideje polisa unutar kojeg mimezis mora biti sveden na najmanju moguću meru. Iz prethodnog sledi da *Država*, kao tekst koji izgrađuje sliku ideje polisa, sama ne može naći mesto unutar datog grada-države, tj. način govora koji uspostavlja *καλλίπολις* upravo je ono što lepi grad-država iz sebe isključuje. Rečju, polis u govoru Platonovog Sokrata moguć je isključivo zahvaljujući „moći“ mimezisa, ali je istovremeno postojanje grada-države u govoru dovedeno u pitanje mnoštvenošću igre supstitucija kao onim što data „moć“ otvara „po sebi“.

Čini se da je zaboravljanje toga da je Sokratov polis u govoru izgrađen mimetičkim sredstvima jedini način na koji on može funkcionisati od onoga trenutka kada konačno biva uspostavljen. Platonova *Država* predstavlja spis koji mora moći biti zabranjen unutar polisa koji svojim tekstom izgrađuje, nalik pesniku koji se uvodi u raspravu samo da bi bio izbačen iz nje. Možda čitavu ovu Platonovu zavrslamu koja nosi ime *Država* treba razumeti analogno „plemenitoj laži“ koja uspostavlja postojanost staleškog uređenja polisa, a da pri tome data laž zauvek ostaje skrivena njegovim žiteljima, ili, možda, nalik laži da se muškarci i žene uparuju shodno „slučajnosti“ lutrije, iako je samo vladarima poznato to da je unapred namešteno ko će opštiti sa kim (Plat. *Rep.* 460a). No, ako je to zaista tako, kako je moguće da oni koji čitaju ovaj dijalog dato zaborave? Kakva je to nečuvena „moć“ Platonovog pisma ovde na delu tako da ono što tu piše čitanjem biva nepročitano?

Prethodno istaknute ambivalentnosti i krivudanja govora Platonovog Sokrata o ideji grada-države predstavljaju razlog zašto se mimetički pesnik vraća u desetoj knjizi *Države*, u trenutku kada je, videli smo, Sokrat za svoj posao rekao da je konačno sa uspehom obavljen. Naime, mimezis uopšte nije pobeđen, niti kontrolisan

proterivanjem sve-podražavajućeg pesnika. Mimesis je sve vreme na delu unutar samog govora Platonovog Sokrata. Mimetički pesnik se mora vratiti u Sokratov govor, jer on uistinu nikada i nije sišao sa njegovih usana. Štaviše, vraćanje mimetičkog pesnika treba razumeti kao Platonovo podsećanje na to da je skica ideje polisa od početka do kraja mimetički izgrađena. No, dato ne iscrpljuje smisao Platonove mimetičke igre, jer još uvek ostaje otvoreno pitanje šta ovaj mimetički ples kojim Platon vodi svog Sokrata zaista znači, odnosno šta je mimesis za Platona „uistinu“?

Opremljenost Platonovim naratološkim oruđem otvara mogućnost pristupa analizi ponavljanja pitanja o mimesisu u desetoj knjizi *Države*, od koje je i počela ova rasprava. Naime, Platonovu razliku onoga *šta* i *kako* govorenja neophodno je primeniti na sokratsko pitanje šta jeste mimesis, pitanje koje se tek na kraju već „dobijene“ bitke sa mimetičkim pesnikom postavlja. Time će se ujedno otvoriti smisao toga zašto Glaukon, koji iz straha pred sokratskim zaoštavanjem pitanja o mimesisu, odbija Sokratov predlog da on bude taj koji treba da preuzme odgovornost za dato pitanje, te zašto ostavljajući Sokrata samog, prepušta njegovom pogledu da „vidi sam“, tj. da ispije do kraja otrov mimesisa koji je sam prethodno pripremio.

Pomenutu razliku onoga *šta* i *kako* Platonovnog govora ne treba ograničiti samo na čitanje dijaloga *Država*, već data razlika predstavlja opšti metodski gest koji otvara Platonovo iskušavanje mimesisa u celini u novom svetlu. Ovde predloženi pristup stoji kako sa one strane interpretacija koje insistiraju na primatu onoga što se naziva učenje, tako i onih modela tumačenja koji insistiraju na prvotnosti dramskog momenta u Platonovim dijalozima. Rečju, nije dovoljno pratiti primarno ono šta Platon govori, niti pre svega slediti ko, kada i kome nešto u dijalogu saopštava.²¹ Štaviše, pratiti ono *kako* Platonovog govora u pogledu na ono *šta*, ne predstavlja ni „sintezu“

²¹ Up. Statkiewicz, Max, *Rhapsody of Philosophy. Dialogues with Plato in Contemporary Thought*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 2009., “A Polemic Introduction”, Kindle.

nauka i dramskog elementa. Ključno je ove momente razumeti u sudaru sa načinom kako Platon govori, a način ili ono *kako* Platonovog govora nije svodivo na uobičajeno razumevanje dramskog karaktera dijaloga, već na neprestanu Platonovu rapsodijsku igru sa onim *šta* njegovog učenja, gde se dramski element pokazuje samo kao jedno od sredstava onoga *kako* igre sa vlastitim učenjem. Praćenje Platonove igre sa mimezismom, ali i igre mimezisa sa Platonom, biće predmet narednog članka kao provođenja ovde ustanovljenog pristupa.

LITERATURA

- Berger, Harry Jr., *Couch City. Socrates Against Simonides*, Fordham University Press, New York, 2021.
- Compton, Todd M., *Victim of the Muses. Poet as Scapegoat, Warrior and Hero in Greco-Roman and Indo-European Myth and History*, Center for Hellenic Studies, Washington, 2006.
- Derrida, Jacques, "Plato's Pharmacy", u: Derrida, Jacques, *Dissemination*, The University of Chicago Press, Chicago, 1981., str. 61-171.
- Diels, Hermann, *Pred Sokratovci. Fragmenti*, I, Naprijed, Zagreb, 1983.
- Halliwell, Stephen, "Diegesis – Mimesis", u: Peter Hühn, John Pier Wolf Schmid, Jörg Schönert (ur.), *Handbook of Narratology*, Walter de Gruyter, Berlin, 2014., str. 129-137.
- Halliwell, Stephen, *The Aesthetics of Mimesis. Ancient Texts and Modern Problems*, Princeton University Press, Princeton, 2002.
- Halperin, David M., "Plato and the Erotics of Narrativity", u: R. Hexter i D. Selden (ur.), *Innovations of Antiquity*, Routledge, New York, 1992., str. 95-126.
- Lacoue-Labarthe, Philippe, "Typography", u: Lacoue-Labarthe, Philippe, *Typography. Mimesis, Philosophy, Politics*, Harvard University Press, London, 1989., str. 43-138.
- Niče, Fridrih, *Vesela nauka*, prev. Milan Tabaković, Grafos, Beograd, 1984.
- Niče, Fridrih, *S one strane dobra i zla*, prev. Božidar Zec, Grafos, Beograd, 1983.
- Platonis Opera. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Ioannes Burnet. Toms I-V*, Oxford University Press, Oxford, 1966.
- Platon, *Država*, prev. Albin Vilhar i Branko Pavlović, BIGZ, Beograd, 1993.

- Popović, Una, „Platonova kritika umetnosti iz perspektive obrazovanja”, *Arhe*, VII, 13 (2010), str. 129-147.
- Rinella, Michael, *Pharmakon. Plato, Drug Culture, and Identity in Ancient Athens*, Lexington Books, Lanham, 2010.
- Statkiewicz, Max, *Rhapsody of Philosophy. Dialogues with Plato in Contemporary Thought*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 2009.

NIKOLA TATALOVIĆ

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

MIMESIS IS SOMEWHERE ELSE I:
APPROACHING THE MIMETIC LANDSCAPE OF
THE *REPUBLIC*

Abstract: The article attempts to address Plato's question about mimesis by finding the appropriate method within the text of *Republic* itself. The first part of the paper analyzes why the issue of mimesis is reiterated in the last book of *Republic* and why the mimetic poet returns to Socrates' speech despite being exiled previously. The article suggests that the mimetic poet may have never been banished and was concealed within Socrates' speech all along. In the second part of the paper, Plato's critique of mimesis is examined by highlighting the difference in content and style of mimesis. The paper proposes a way of reading Plato's critique that applies his method of interpreting an imitative poet to a given interpretation, which reveals insights into Plato's constant game with *what* and *how*, teaching and the way it is constructed. This approach sheds light on the essentially rhapsodic nature of Plato's critique of mimesis, which involves a constant interplay between *what* and *how*.

Keywords: Plato, mimesis, picture, painting, poetry, art

Primljeno: 29.1.2023.

Prihvaćeno: 5.4.2023.